

SÜSLEYİCİ BİR GEREÇ OLARAK DÜĞME VE OSMANLI DÖNEMİNDE KULLANILAN ÖRME DÜĞMELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

BUTTON AS AN ORNAMENTAL AND AN INVESTIGATION ON KNITTED BUTTONS USED IN THE OTTOMAN PERIOD

Mine CAN*

ÖZ: Giysiyi tamamlayan aksesuarlardan biri olan düğmenin eski çağlardan beri kullanıldığı bilinmektedir. Geçmişte düğme çok özen gösterilerek tasarım ve imalatı yapılan, giyilen giysileri tamamlayan, özel taşlar ya da altın, gümüş gibi değerli metallere hazırlanan, kullanan kişinin statüsünü belirleyen ve sadece görünümünü değil kişiliğini de sembolik olarak gösteren çok önemli bir unsurdur. İnsanların giydikleri giysilerin üzerindeki düğmeler basit bir ilikleme aracı değil, gerçekten giyen kişinin zenginlik ve makam göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Tarih boyunca pek çok medeniyette olduğu gibi Osmanlı döneminde de düğme yapımına önem verilmiştir. Özellikle giyim kuşamı yönlendiren bir merkez olan Osmanlı sarayında servet ve kudreti temsil eden kişilerin son derece kıymetli kumaşlardan üretilmiş giysilerinde, elmas, yakut, firuze, yeşim ve zümrüden yapılmış düğmeler kullanılmıştır. Bunlar arasında altın veya gümüşten çekilen çok ince teller aracılığı ile örülerek oluşturulmuş olan düğmeler oldukça dikkat çekicidir. Bu düğmeler çoğunlukla dönemin karakteristik giysileri olan cepken, bindallı, üçetek gibi elbiselerde kullanılmıştır. Şekilleri yuvarlak ya da damla biçiminde olan düğmeler, kağıttan hazırlanan bir dolgu üzerine, sim ya da sırma kullanılarak özel bir örme tekniği ile oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde düğmenin önemi ve özel bir örme tekniği ile hazırlanmış olan düğmelerin yapım özellikleri üzerinde durulmuş, ayrıca düğmenin tarihçesi hakkında da bilgi verilmiştir. Çalışmanın moda ve kültür tarihine ilişkin mirasın belgelenmesi ve el sanatları alanında bundan sonra yapılacak yeni araştırmalara kaynak oluşturması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Osmanlı, el sanatları, örme düğme, süsleme.

ABSTRACT: It is known that buttons has been used since ancient times as one of the accessories completing the garment. In the past, button was an element that is designed and produced carefully, prepared with special stones or valuable metals such as gold and silver, completing the worn garments, determining the status of the person wearing it and showing one's character not only appearance. The buttons on the clothes worn by people are accepted as an indicator of the wearer's wealth and authority not a simple means of hooks.

As in many civilizations throughout history, attention has been paid for the construction of the button during Ottoman period. Especially in Ottoman Palace that is a center that directs the apparel, diamonds, rubies, turquoise, jade and emerald buttons were used on the clothes of people representing the power of wealth that was sewn by precious fabric Among these ones,

* Doç. Dr. – Kocaeli Üniversitesi Değirmendere Ali Özbay Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü / Kocaeli – mine_can82@hotmail.com (ORCID ID: 0000-0001-6563-7174)

buttons created by weaving thin wires taken from gold and silver are quite remarkable. These buttons are often used on characteristic clothes of the period such as suits jacket, bindalli, three skirts. Buttons that are round shaped or in the form of drops were created by a special weaving technique using sim or a braid on a filler prepared by paper.

In this study, the importance of the button in the Ottoman period and creation features of buttons prepared by a special knitting technique are discoursed, information about the history of the button is provided. It is thought that the study will be useful with regard to the new researches in related fields as a source and documentation of the heritage related to the history of fashion and culture.

Keywords: Ottoman period, knitted button, handicrafts, culture, ornament.

Giriş

Giysiye tamamlayan aksesuarlardan biri olan düğme, genellikle küçük biçimli ancak bir o kadar fonksiyonel olan bir ögedir. Düğmenin temel amacı, giysinin ya da dikildiği eşyanın açık yanlarını birbirine tutturmaktır. Ancak düğmeler ilikleme özelliğinin dışında ait olduğu yeri süsleme özelliğine de sahip olmaları ile yüzyıllardır dikkat çekmektedir (Özbağı ve Ülger, 2009: 144).

Düğmenin eski çağlardan beri kullanıldığı bilinmektedir. Mısır mezarlarında düğmeye rastlanmıştır. Çin'de M.Ö. 206 - M.S. 220 arasına tarihlenen mezarlarda alt kısımlarına dolanan küçük kordonlarla giysiye tutturulan aksesuarlar biçiminde tasarlanmış düğmeler bulunmuştur. Eski Yunanlar ve Etrüskler bedenlerini saran giysileri omuzlarında tutturmak için düğme kullanmışlardır (Ana Britanicca, 1987).

Araştırmacı Sabiha Tansuğ, Hazar Denizi kıyılarındaki küçük göçebe toplulukların giysilerinde kullandıkları düğme ve ilik sayesinde daha rahat hareket ettikleri için bu toplulukların Çinlileri yendiklerini belirtmiş ve bu küçük nesnenin önemini vurgulamıştır (1991: 296).

Eski Türk mezarlarında süs eşyası olarak çok sayıda düğme bulunmuştur. Selçuklularda *tüğme* olarak kullanılan düğme sözcüğü, *tüğmek* yani bağlamak kökünden gelmektedir. Oğuzların da Anadolu'ya geldiklerinde ilik yapmayı bildikleri tespit edilmiştir (Temel Britanicca, 1992).

Düğmeye bazı kültürlerde soyut anlamlar yüklenmiş ve düğme bazen belayı uzaklaştıran güçle, bazen de şeklinin yuvarlak oluşu nedeniyle kötü bakışı yansıtan gözle özdeşleştirilmiştir. Bu nedenle dünyanın birçok yerinde nazarlık amacıyla düğmeler kullanılmaktadır. Arkeolog Altan Türe, Orta Asya geleneğinde, süslemelerde kullanılan düğmelerin mutlu ve sağlıklı evlilik yapanların giysilerinden alındığını belirtmiştir (Gargi, 2007: 198). Bugün Anadolu'nun pek çok yerinde düğme nazarlık veya uğur olarak da kabul edildiğinden, düğme ile süslenmiş giyim, takı, ev eşyası, havyan koşum takımları vb. eşyaya rastlamak mümkündür.

Eski toplumların birçoğunda, düğmeler dünyanın göbeğini, arzın merkezini ve dünyanın göbeğinde yaratılan insanı simgelemektedir. Embriyonun göbekten başlayarak geliştiği düşünülmekte ve düğmelerin ortalarının delik olması göbeği simgelemektedir. Yakut Türkleri de dünyayı yuvarlak olarak kabul etmekte ve dünyanın ortasında da bir delik olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple Yakut Şamanları, üzerlerinde taştan oyulmuş dünya şekillerini taşımışlardır (Ögel, 2001: 121-123). Şamanların giyimlerinde de süsleme ögesi olarak düğmeler bulunmaktadır (Gargi, 2007: 198).

Düğme ve ilik giyim tarihinde keşif olarak kabul edilmektedir. Düğmeli ve ilikli giyim türü modern giyimin esası kabul edilmektedir (Tansuğ, 1991: 295). Ortaçağ Avrupa'sında 13. yüzyıla tarihlenen iliğin bulunmasına kadar düğmeler yüzyıllarca farklı kapama sistemleriyle kullanılmıştır. İliğin yaygın biçimde kullanılmasıyla birlikte o güne kadar giysiye farklı biçimlerde tutturulmuş olan düğmeler, bu dönemden itibaren günümüzdeki şekliyle kullanılmaya başlanmıştır (Özbağı ve Ülger, 2009: 145).

Düğme üretimde kullanılan malzemelere bakıldığında ise tarih boyunca düğmenin aslında çok özen gösterilerek tasarım ve imalatı yapılan özel bir aksesuar olduğu anlaşılmaktadır. Giyilen giysiyi tamamlayan, kullanan kişinin statüsünü belirleyen ve sadece görünümünü değil aynı zamanda kişiliğini de sembolik olarak yansıtan düğmelere özel bir önem verilmiştir. İnsanların giydikleri giysilerin üzerinde yer alan düğmeler yüzyıllar boyunca basit bir ilikleme aracı değil, gerçekten giyen kişinin zenginlik ve makamının bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Ancak bu yaklaşım herkes için geçerli olmayıp, halk kendi imkanlarıyla dokudukları kumaştan veya tahta gibi ucuz malzemelerden yaptıkları düğmeleri de elbiselerini ilikleme aracı olarak kullanmıştır.

Düğme imalatı, geçmişte heykel, resim, mineleme ve gravür gibi pek çok sanat dalından etkilenmiş, işçilik ve tasarımındaki üstünlüğü ile minyatür harikası sayılabilecek güzellikte pek çok düğme imal edilmiştir. Bu nedenle düğmelerin yapımında elmas, zümrüt, yakut gibi maddi değeri yüksek taşlar kullanıldığı gibi altın, gümüş gibi değerli metaller de kullanılmıştır (Koçu, 1969: 98).

14. yüzyıla ait erkek ve kadın giysilerinde hem süs için hem de giysilerin kavuşturulması amacıyla altın, gümüş, mercan ve kristalden yapılmış düğmelere rastlanmıştır. 16. yüzyılda İngiltere'de varlıklı kimseler giysilerinde altın ve gümüş kaplama ya da mineli düğmeler kullanmışlardır. Aynı dönemde sert kalay alaşımı ve pirinçten ya da ipek ipliklerle kaplanmış daha sade düğmeler de yapılmıştır. Değerli taşlarla bezenen düğmeler 17. yüzyılda süs olarak erkeklerce yaygın biçimde kullanılmıştır. 1850'lerde döküm ve kesme tekniğiyle metal alaşımdan yapılan düğmeler hem üniformalarda hem de sivil giysilerde yaygın olarak kullanılmıştır. Kadınlarında düğme kullanmaya başlamasıyla birlikte düğme yapımı hızla gelişmiş ve kumaşla kaplanan düğmeler baskı yöntemiyle mekanik olarak

üretilmeye başlanmıştır. Fransa'da porselen düğme, bugün Çekoslovakya olarak bilinen Bohemya'da cam düğme yapımı bu dönemde gelişmiştir. Japonların elle boyadıkları seramik düğmeler, Çinlilerin kalın kırmızı vernik tabakasının inceden inceye oyarak süslenmesiyle yaptıkları lake düğmeler bu çeşitliliğe yenilik getirmiştir (Temel Britanica, 1992). Fransız aristokrat aileler hizmetçilerine üzerinde kendi isim ve soyadlarının işlemesi olan düğmeler yaptırmışlardır. 18. yüzyılda Avrupa'da soylular, sevdikleri soylu beylerin ya da kadınların resimlerini portre şeklinde işletip düğmelerin içine yerleştirmişlerdir. Bu tür düğmeler o dönemde çok değerli ve anlamlı birer hediye olarak kabul görmüştür. Aynı dönemde sedef düğmelerin üzerine, resamlara boyama yaptırıp sevdiklerine hediye etmekte çok büyük bir saygınlık ifadesi olarak görülmüştür.

19. yüzyılda yüksek ısıda plastik özelliği kazanan, kesilip boyanabilen ve biçimlendirilebilen hayvan boynuz ve toynaklarından da düğme yapılmıştır. Düğme yapımında deniz yumuşakçalarının incimsi kabuklarının (sedef) kullanılması, üretimin makineleşmesi ile birlikte bu dönemde artmıştır. Güney Amerika'da yetişen ve bir tür palmye olan fildişi ağacının meyvesinden elde edilen bitkisel fildişinden yapılmış düğmeler 19. yüzyılın ortalarında üretilmeye başlanmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde ise süs işlevini neredeyse tamamen yitiren düğmeler daha çok selüloz, polistiren ve polinivil reçineleri gibi plastik maddelerden üretilmeye başlanmıştır. (Özbaşı ve Ülger, 2009: 146).

Gelişen teknoloji ile birlikte kolaylaşan üretim imkanları sayesinde düğme oldukça çok değişmiş ve seri üretim ile gelişerek günümüzdeki halini almıştır. Günümüzde her çeşit plastik ve polyester malzemeden yapay kökenli düğmeler üretildiği gibi sedef, çeşitli hayvanların boynuzu, ağaç, kemik, deri, bambu, fildişi gibi doğal malzemelerden de üretilen düğmeler bulunmaktadır.

1. Yöntem

Türk el sanatlarına yönelik yapılan müze araştırmalarında Osmanlı dönemine ait el sanatları ile ilgili pek çok çalışma var olmakla birlikte, örme düğmelerle ilgili bilginin oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın moda ve kültür tarihine ilişkin mirasın belgelenmesi ve örme tekniği ile oluşturulan düğmelerin analiz edilmesi gereği duyulmuştur. Analiz çalışması 2005 yılında "Kopya Bakım ve Onarımlarda İzlenecek Yöntem ve Uygulamalar" dersi kapsamında, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Prof. Ülker Muncuk Okçuğlu Müze'sinde gerçekleştirilen araştırma ve çalışmalar sonucunda gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın el sanatları alanında yaşanan literatür eksikliğini gidermesi ve bundan sonra yapılacak yeni araştırmalara kaynak oluşturması bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışmada ayrıca düğmenin tarihsel süreç içerisindeki yeri ve önemi ile ilgili literatürden elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

2. Osmanlı Döneminde Örmeye Düğmelerin Kullanıldığı Giysiler

Sabiha Tansuğ (1991: 296-298) Anadolu Türkmenlerinin ve Yörüklerinin dolayısıyla Osmanlı sarayının geleneksel giyimlerinin düğmeli, ilikli türden olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı bunun sebebi olarak ilginç keşfedildiği Hazar denizine Anadolu'nun çok yakın olmasını göstermektedir. Anadolu halkı arasında düğmeli giyim kökleri bu nedenle oldukça eskidir. Düğme geleneksel Türk giyiminde fonksiyonel rolü yanında, süs olarak da kullanılmıştır.

Türklerin metal iplikleri Orta Asya'dan beri işleme malzemesi olarak kullandıkları ve Türklerde altın tellerle veya bir çeşit ipek iplik olan ibrişim üzerine sarılmış teller ile yapılan işlemlerin çok yaygın bir gelenek olduğu bilinmektedir (Ögel, 1985). Orta Asya giyim kültürünün izlerini taşıyan ve temeli iki bin yıldan daha eski bir geçmişe dayanan Osmanlı giyiminde düğmeler bu bağlamda önemli yer tutmuştur. Osmanlı saray kesiminde servet ve kudreti temsil eden kişilerin son derece kıymetli kumaşlardan üretilmiş giysilerinde, elmas, yakut, firuze, yeşim ve zümrüden yapılmış maddi değeri yüksek düğmeler kullanılmıştır. Bunların dışında inci, mercan gibi yarı değerli taşların da düğme olarak kullanıldığı bilinmektedir (Koçu, 1969: 98). Bu nedenle Osmanlı döneminde düğmenin süsleme unsuru olarak kullanılmasının yanı sıra giysinin kıymetinin arttırdığı ve saltanatın ihtişamını gözler önüne sergilediğini de söylemek mümkündür.

Fotoğraf 1- Kanuni Sultan Süleyman'ın öne düğmeli ipek kaftanı, Topkapı Sarayı Müzesi, Envanter no: 13/58 (URL-1).

Osmanlı sarayı daima giyim kuşamı yönlendiren bir merkez olmuştur. Bu dönemde saray kadınları ve erkekleri için oldukça lüks kumaşlardan hazırlanan kaftanlar dönemin önemli giysileri arasındadır. Kaftanlar dönemin en ağır ipeklilerinden dokunmuş, bazılarında altın veya gümüş

alaşımli ipek iplik üzerine sarılmış klaptan adı verilen metal ipliklerle zenginleştirilmiş son derece gösterişli giysilerdir. Önleri ya bir sıra aralıklı birit ilikli düğmeyle ya da bedene karşılıklı dikilen ve çapraz denilen şeritlerle kapatılmıştır (Görünür ve Ögel, 2006: 63). Bu düğmeler özel şekilde, küçük bir kozalak biçiminde örülmüştür (URL-1).

Osmanlı döneminde gerek saray kesiminde gerekse sarayı örnek alan halk kesimine ait giysilerde kullanılan düğmeler, işlevselliğinin yanı sıra süsleyici bir unsur olarak sıklıkla görülmektedir. Sabia Tansuğ (1991: 296-298) Anadolu'da yaptığı araştırmalarda, bazen altın ya da gümüşten yapılmış üzeri değerli taşlarla bezeli her biri takı niteliğindeki düğmelere, bazen de sırma ya da ipek örgülü düğmelere kadın ve erkek giysilerinde rastladığını belirtmektedir. Bu durum saray modasının halk kesimine yansıdığıının en büyük göstergesidir.

Osmanlı kadın giyiminde 19. Yüzyıla kadar gözde olan üçeteklerde düğmelidir (Hasarlı, vd., 2010: 4). Boyu yere kadar uzanan üçetekler; yanları yırtmaçlı, önü açık, belden birkaç adet düğmeli olan bir tür entaridir. Değerli kumaşlardan hazırlanan bu giysiler vücut hatlarını belirli şekilde ortaya koymakta ve önden bele kadar şık düğmelerle süslenmekteydi (Apak vd. 1997: 127; Ocakoğlu, 2018: 1540).

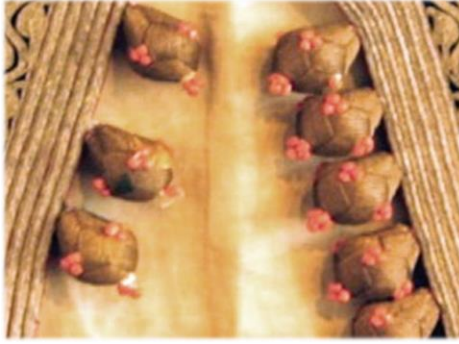

Şekil 1. Önü ve kolları birit düğmeli, işlemeli cepken örneği (Koçu, 1969: 51).

Osmanlı döneminin başlıca giyim eşyaları arasında olan cepken, camedan ve fermenelerin oya gibi örülerek hazırlanmış çok güzel düğmelerle süslenmiştir (Koçu, 1969: 98). Cepken, ceket yerine asker, esnaf, çiftçiler tarafından giyilen, giyen kişinin mevki ve mesleğine göre ipek veya sırma ile işlenmiş olanları bulunan bir dış giysidir. Camedan ise kısa, kolsuz bir tür yelettir (Koçu, 1969: 50-51). Hem cepken hem de camedanların yüzeyi işlemeli olanlarının önleri örme düğmelerle süslenmiştir. Osmanlı döneminde çuha, aba gibi kumaşlardan hazırlanan, özellikle esnaflar tarafından giyilen fermenelerin kenarları harçla süslenmiştir. Vücuda sıkıca oturan fermenelerin önleri çapraz kavuşurdu ve önlerinde örme düğmeler bulunmaktaydı (Koçu, 1969: 112).

Fotoğraf 2- Osmanlı dönemi 19. Yüzyıla ait kordon tutturma tekniği ile işlenmiş, ön kenarları karşılıklı olarak damla biçiminde örme düğmelerle süslenmiş bir cepken, (Gazi Üniversitesi Prof. Ülker Muncuk Okçuoğlu Müzesi, Envanter No: 355).

Fotoğraf 3- Düğmelerin örme işleminden sonra küçük mercan parçalarıyla süslendiği görülmektedir (Fotoğraf 2'den detay).

Fotoğraf 4

Fotoğraf 5

Fotoğraf 4-5 Osmanlı dönemi 20. Yüzyıla ait yaka kenarları karşılıklı olarak üçgen prizma formu örme düğmelerle süslenmiş bir cepken (Gazi Üniversitesi Prof. Ülker Muncuk Okçuoğlu Müzesi koleksiyonu, Envanter No: 451)

Fotoğraf 6- 19. yy. başı-20. yy. sonuna tarihlenmiş Osmanlı dönemine ait pirpiri kaftan, (Metropolitan Müzesi - Newyork/ABD, Aksesuar No: C.I.67.43a-g) (URL-2)

3. Örne Düğmenin Analizi

Osmanlı dönemi giysilerinde kullanılan örme düğmeler yuvarlak (top), damla, oval, prizma formunda çeşitli şekillere sahiptir. Düğmeler kağıttan hazırlanan bir dolgu üzerine, sim veya sırma ile iğne kullanılarak özel bir örme tekniğiyle oluşturulmaktadır.

Osmanlı dönemine ait örme düğme örneklerinde altın ya da gümüşten çekilen, sim veya sırmanın kullanıldığı belirlenmiştir. Sim ve sırma, bu dönemde simkeş ya da sırmakeş adı verilen ustalar tarafından çok özel emek ve ustalık gerektiren bir işçilikle hazırlanmaktaydı. Altın, gümüş gibi madenlerin hadde denilen bir araçtan geçirilerek, iplik gibi ince bir şekilde sıyırılmasıyla oluşan tele sırma adı verilmektedir. Sim ise, gümüşten çekilen sırma tel üzerine altın yıldız vurulması ile elde edilen metal ipliğe denir (Sürür, 1976, 32).

Düğmenin yapımına kağıttan hazırlanan bir alt dolgu ile başlanır. Oluşturulan dolgunun üzerine örme işlemi gerçekleştirilir. Örme işleminde hangi tür düğme şekli belirlenmiş olursa olsun, her zaman aynı örme tekniği uygulanmaktadır.

3.1. Alt dolgunun işlem basamakları

Kullanılacak malzemeler: İnce kağıt, kurşun kalem, cetvel, makas, yapıştırıcı ve toplu iğne.

3.1.1. Alt dolguda kullanılacak şeklin belirlenmesi

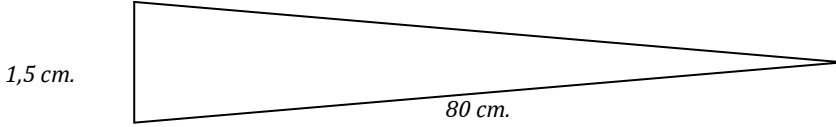
Düğmenin altında kullanılan dolgu, düğmenin ana şeklini doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple yuvarlak (top), damla, oval, üçgen prizma şekillerinden birisi seçilir.

3.1.2. Kağıttan Kalıbın Hazırlanması

Düğmenin büyüklüğünün tespit edildiği aşamadır. Bu işlem için ince bir kağıt tercih edilmelidir. Kağıdın ince olması sarım sırasında oluşan kağıt katmanlarının belirginliğini azaltacağı için önemlidir.

Hazırlanan kağıdın yüksekliği düğmenin boyunu, genişliği ise düğmenin hacimsel büyüklüğünü sağlamaktadır. Şekil 2’de yuvarlak (top) şekilli alt dolgunun kalıp çizimi yapılmıştır. Kalıbın yüksekliği 1,5 cm. genişliği ise 80 cm.’dir. Hazırlanacak olan şekle ve büyüklüğe göre üçgenin formunda ve uzunluğunda yapılacak değişikliklerle farklı şekiller elde edilmektedir. Üçgen prizma kalıp için genişliğin artırılarak sarım sayısının artırılması gerekir. Yükseklik düğme boyuna göre değiştirilebilir. Düğmenin damla şeklinde olması istendiğinde ise kalıp dik üçgene yakın bir şekilde hazırlanır. Böylece kağıdın sarım yoğunluğu alt kısma çekilerek damla formunu alması sağlanır.

Şekil 2. Yuvarlak (top) şekilli düğme için alt dolgu işleminde kullanılacak kağıt kalıp örneği.

3.1.3. Kağıttan Kalıba Son Şeklinin Verilmesi

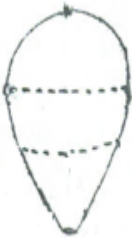
Kesilen kalıbın sarılarak son şeklinin verildiği aşamadır. Sarma işlemine kalıbın en geniş kısımdan başlanarak sivri uca doğru sarılır. Bunun için kağıdın 1,5 cm. olan kısmına kenara paralel olarak bir iğne yerleştirilir. Daha sonra kağıt boyunca iğne üzerine sıkıca sarılarak ucu yapıştırıcı ile sabitlenir. Ortadaki iğne çekilerek dolgu işlemi tamamlanmış olur.

3.2. Örme Tekniğinin İşlem Basamakları

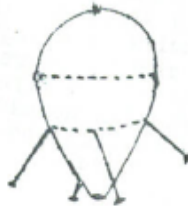
Kullanılacak malzemeler: Hazırlanan kağıt dolgu, dikiş iğnesi, toplu iğne, sim veya sırma, süsleyici gereç (kum boncuk, inci vb.).

3.2.1. Kalıbın İşaretlenmesi

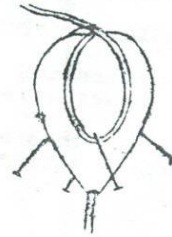
Örme işlemine başlamadan önce alt dolgunun delikleri yukarı ve aşağıya gelecek şekilde dik tutularak, dolgu iki paralel çizgi yardımıyla üç eşit parçaya ayrılır (Şekil 3). Üstteki çizgiye eşit boşluklar oluşacak şekilde dört yerinden 45° lik açı ile birer toplu iğne batırılır (Şekil 4).

(Şekil 3)

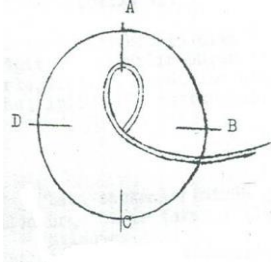
(Şekil 4)

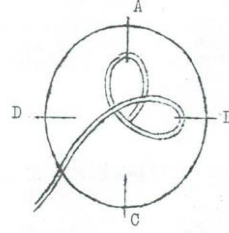
(Şekil 5) (Sain, 2015)

3.2.2. Örme İşlemine Hazırlık ve Başlangıç

Örme işleminde kullanılacak sim veya sırma iğneye geçirilir. İplik iğne yardımıyla topun içinden aşağıdan yukarıya doğru geçirilerek yukarıdan çekilir. Başlangıçta iplik herhangi bir toplu iğnenin etrafından sağdan sola doğru devam edecek şekilde dolanır (Şekil 5).

(Şekil 6)

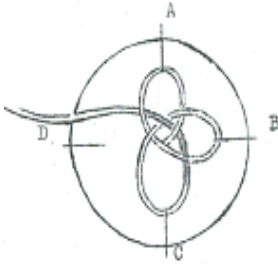
(Şekil 7) (Sain, 2015)

3.2.3. Örme İşlemi

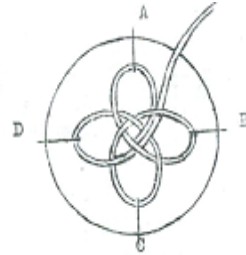
İlk adımdan sonra sürekli soldan sağa doğru çalışmak şartıyla hemen yanındaki toplu iğnenin sağından soluna doğru iplik tekrar geçirilir (Şekil 6). İşleme bu şekilde döne döne iplik katları yan yan ve düzgün sıralanacak biçimde devam edilir (Şekil 7). İlk sıra tamamlandığında birinci ipliğin üzerinden, devam eden ipliklerin ise bir altından bir üstünden geçirilerek başlangıç noktasına gelinir (Şekil 8). Bu işleme aynı disiplinle ve iplikler her defasında yan yana getirilerek devam edilir (Şekil 9). Böylece top şeklindeki dolgunun yüzeyi tamamen kapanacak şekilde örülerek tamamlanmış olur.

3.2.4. Düğmenin Süslenmesi

Bazı eski örneklerde düğmenin inci, mercan gibi gereçlerle süslenildiği görülmüştür. Düğmenin süslenmesi için örme işlemi tamamlandığında iplik düğmenin içindeki delikten yukarı çekilerek süsleme işlemine geçirilir. İğne örgü ipliklerinin altından birleşim noktalarına geçirilerek bu kısımlara birer süsleyici gereç tutturulur. İşlem sonunda iplik örgü ipliklerinin altına gizlenerek sabitlenir.

(Şekil 8)

(Şekil 9) (Sain, 2015)

Fotoğraf 6- Örne işlemleri tamamlanmış yuvarlak (top) şekilli düğme (Kaynak kişi: Mine Can).

Fotoğraf 7- Örne tekniğinin yatay düzlemde görünüşü (Kaynak kişi: Mine Can).

Sonuç

Giysiyi tamamlayan aksesuarlardan biri olan düğmenin eski çağlardan beri kullanıldığı bilinmektedir. Geçmişte düğme çok özen gösterilerek tasarım ve imalatı yapılan, giyilen giysileri tamamlayan, özel taşlar ya da altın, gümüş gibi değerli metallere hazırlanan, kullanan kişinin statüsünü belirleyen ve sadece görünümünü değil kişiliğini de sembolik olarak gösteren çok önemli bir unsurdur. İnsanların giydikleri giysilerin üzerindeki düğmeler basit bir ilikleme aracı değil, gerçekten giyen kişinin zenginlik ve makam göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Tarih boyunca pek çok medeniyette olduğu gibi Osmanlı döneminde de düğme yapımına önem verilmiştir. Özellikle giyim kuşamı yönlendiren bir merkez olan Osmanlı sarayında servet ve kudreti temsil eden kişilerin son derece kıymetli kumaşlardan üretilmiş giysilerinde, elmas, yakut, firuze, yeşim ve zümrütle yapılmış düğmeler kullanılmıştır. Bunlar arasında altın veya gümüşten çekilen çok ince teller aracılığı ile örülerek oluşturulmuş olan düğmeler çok özel ve önemli bir grubu oluşturmaktadır.

Osmanlı döneminde sim, sırma ve klaptan gibi metal ipliklerin sadece işleme ve dokuma yapımında değil, aynı zamanda düğme yapımında da kullanıldığı anlaşılmıştır. Osmanlı döneminde kaftan, cepken, camedan, üçetek gibi özel giysilerde sıklıkla kullanıldığı görülen örme düğmelerin bazı giysilerde ilikleme özelliğinin dışında kıyı boyunca yan yana tutturulmuş

olması, giysilerin düğme aracılığı ile adeta bir mücevher gibi süslediğinin bir göstergesidir.

Osmanlı dönemi giysilerinde kullanılan örme düğmeler yuvarlak (top), damla, oval, prizma formunda çeşitli şekillere sahiptir. Kağıttan hazırlanan bir dolgu üzerine, özel bir örme tekniğiyle oluşturulan düğmelerin yapımında, sim veya sırma gibi metal iplikler kullanılmıştır. Ayrıca bazı düğmelerde inci, mercan gibi yarı değerli gereçlerin de süsleyici unsur olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Osmanlı döneminde Türk el sanatlarının en güzel örneklerinin saray ve çevresi için üretildiği bilinmektedir. Sarayın yanı sıra kendisine sarayı örnek alan halk kesiminde de üretimi gerçekleştirilen giysiler bugün yerli ve yabancı müzelerde sergilenmektedir. Dönemin moda anlayışı içinde tasarlanan ve her biri sanat eseri niteliğinde olan bu eserler hakkında yeterince araştırma yapılmamış olması oldukça düşündürücüdür. Bu sebeple çalışmada unutulmuş el sanatlarının belgelenmesi, gelecek nesillere aktarılması, moda ve kültür tarihimize ait değerlerin tanıtılması amacıyla örme düğmenin teknik analizi yapılmıştır. Çalışmanın bundan sonra yapılacak araştırma ve günümüze uygun yeni tasarımlara kaynak oluşturması adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Ana Britanica genel kültür ansiklopedisi*. (1987). C. III, İstanbul; Ana.
- Apak, M. – Gündüz, F. – Eray, F. (1997). *Osmanlı dönemi kadın giysileri*. Ankara: Kültür.
- Başbuğ, S. (1964). *Türk işlemleri*. İstanbul: Ceylan.
- Gargi, Z. (2007). *Ege bölgesi geleneksel kadın giyiminde bel aksesuarları (İzmir, Manisa, Aydın örneğinde)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Görünür, L. - Ögel, S. (2006). Osmanlı kaftanları ile entarilerinin farkları ve kullanılışları, *itüdergisi/b*, C. 3 (1), 59-68.
- Hasarlı, G. - Ocakoğlu, N. - Kıcıroğlu, B. (2010). XVIII ve XIX. yüzyıl Osmanlı sarayı kadın giysileri ve bir modernizasyon çalışması. *MYO-ÖS 2010- Ulusal Meslek Yüksek Okulları Öğrenci Sempozyumu bildirileri*, Düzce.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğü*. Ankara; Sümerbank Kültür.
- Tansuğ, S. (1991). Karacaoğlan ve Türk giyiminde düğmeler. *II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi bildirileri*, Adana.
- Ocakoğlu, N. (2018). Osmanlı sarayı kadın giysileri ve günümüz giysi tasarımına bir uyarlama. *Ulakbilge*, 6 (30), 1537-1548.
- Ögel, B. (1985). *Türk kültür tarihine giriş V: Türklerde giyecek ve süslenme*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Ögel, B. (2001). *Türk mitolojisi II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Özbağı, T. - Ülger N. (2009). Fonksiyonel ve süsleyici özelliği olan düğmenin dikişteki yeri. *Acta Turcica Online Tematik Türkoloji Dergisi*, 2 (2), 144-150.
- Sain, B. (2005). *Kopya bakım ve onarımlarda izlenecek yöntem ve uygulamalar*. (Ders notu), Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sanatta Yeterlik Programı El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Sürür, A. (1976). Türk işleme Ssanatı. *Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4*, İstanbul: Ak.
- Temel britanicca temel eğitim ve kültür ansiklopedisi*. (1992). C. V, İstanbul: Ana.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kaftan> (Erişim: 11.08.2020)

URL-2:

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/80007326?utm_source=pinterest&utm_medium=social&utm_campaign=wedding (Erişim: 08.10.2020)